

Спеціалізованій вченій раді К 64.051.28
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
61022, м. Харків, майдан Свободи, 6.

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Сліпченка Святослава Олександровича на дисертацію Карпенко Оксани
Іванівни «Інтернет-послуга як об'єкт цивільно-правових відносин», поданої на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне
приватне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження О. І. Карпенко зумовлена кількома чинниками, серед яких найбільш загальним є сутнісна зміна характеру міжлюдських взаємин і комунікації, ціла низка соціальних, культурних, економічних, правових та інших проблем, викликаних до життя стрімким поширенням новітніх комунікаційних та інформаційних технологій, якими характеризується сучасний стан соціуму. Розробка проблематики, що розкривається в дослідженнях, мож. посприяти поглибленню теоретичних засад вивчення сутності Інтернет послуг, розвитку категорійного апарату, обумовленості і ефективності процесуальних положень щодо надання та отримання Інтернет-послуг. Аналіз українського законодавства, яке регулює надання цього виду послуг, в порівнянні із зарубіжним, дозволяє виявити його недоліки і прогалини й, відповідно, сформулювати пропозиції щодо їх подолання. Попри наявність значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних науковців з цивільного права щодо цивільно-правової природи послуг взагалі і правових аспектів надання послуг у мережі Інтернет, зокрема – спеціальна увага Інтернет-послугам як об'єкту цивільно-правових відносин не приділялась. Все

це зумовлює актуальність теми проведеного О. І. Карпенко дослідження «Інтернет-послуга як об'єкт цивільно-правових відносин».

Варто також зазначити, що дисертаційна робота О. І. Карпенко органічно вписується в комплексну цільову програму «Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» головних напрямів фундаментальних досліджень юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – організації, де робота виконувалась.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення, висновки та рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Дисертантка, чітко визначивши об'єкт і предмет наукового дослідження, поставила за мету визначити сутність Інтернет-послуг як об'єкта цивільно-правових відносин і на цій підставі розробити теоретичне підґрунтя вдосконалення їх правового захисту та пропозиції до чинного законодавства України, що регулює правовідносини, об'єктом яких виступають Інтернет-послуги. Мета дисертаційної дослідження конкретизується в його задачах, вирішення яких і зумовило структуру дослідження. Слід відмітити достатню кореляцію (логічний зв'язок) між формулюванням мети дослідження, його задачами, структурою роботи (розділами та підрозділами), а також висновками і пунктами наукової новизни, що додатково свідчить про обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Текст дисертації не містить не виправданих повторів та дублювань, виклад матеріалу є послідовним і логічним.

В процесі дослідження дисертанткою опрацьовано значний масив літературних джерел, автори яких є визнаними фахівцями у галузі права та цивільного права, що засвідчує її високий рівень правової та цивільно-правової

3

культури та ерудиції. У процесі написання роботи було використано 229 наукових та нормативних джерел.

Методологія дослідження вказаних проблем обрана авторкою з урахуванням об'єкта і предмета дослідження, поставленої мети та сформульованих задач. Вона вдало поєднує загальнонауковий діалектичний метод, а також (на взаємно доповнюваній основі) історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний, системно-структурний методи, метод правового моделювання та інші загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, абстрагування, аналогія.

Дисертаційна робота в цілому відзначається логічною, концептуальною та композиційною цілісністю та єдністю. Заслуговує також позитивної оцінки вдало вибрана авторкою логічна структура дослідження та влучне формулювання назв розділів та підрозділів роботи.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел

У першому розділі авторка уточнює понятійний апарат дослідження, аналізує поняття послуги, як воно представлено в цивільно-правовій літературі, співвідносить поняття послуги і Інтернет-послуги, надає визначення останній, обґрунтовує критерії виділення Інтернет-послуг і на їх підставі систематизує Інтернет-послуги за трьома групами, аналізує основні ознаки Інтернет-послуг та узагальнює передумови і особливості їх надання. Матеріал цього розділу можна долучити до методологічної складової роботи, адже висновки, що його підсумовують, використовуються дисертанткою при вирішенні задач наступних розділів.

В другому розділі дисертаційної роботи йдеться про зміст цивільно-правових відносин, що виникають внаслідок надання та отримання Інтернет-послуг та суб'єктів цивільних правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг. Оскільки змістом надання Інтернет-послуг є фактично передача

4

інформації опосередковано мережею Інтернет, то цілком слушно дисертантка аналізує зміст інформаційних правовідносин та суб'єктний склад інформаційних цивільних правовідносин.

Зміст цивільно-правових відносин як сукупність прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин, як складна конструкція взаємних суб'єктивних юридичних прав та обов'язків суб'єктів цивільних правовідносин з приводу надання та отримання Інтернет-послуг. Відповідно до систематизації груп Інтернет-послуг (підрозділ 1.2) на прикладі аналізу договору Інтернет-провайдингу, договору реєстрації доменних імен, договору хостингу, договору надання дистанційних освітніх послуг, договору Інтернет-банкінгу розглядається зміст цивільно-правових відносин, які виникають внаслідок надання та отримання Інтернет-послуг,

Суб'єкти цивільних правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг (замовник/виконавець, абонент/реєстрант, провайдер/реєстратор) аналізуються в контексті виділених груп Інтернет-послуг – послуги доступу до мережі Інтернет, послуги в мережі Інтернет, послуги, опосередковані мережею Інтернет.

Цілком логічно в третьому розділі роботи розглядається зв'язка цивільно-правової відповідальності сторін за порушення права на Інтернет-послуги та цивільно-правових способів захисту прав на такі послуги. Оскільки будь-який вид діяльності в мережі Інтернет носить міжнародний характер, авторка доречно розглядає проблему цивільної юрисдикції у сфері надання та отримання Інтернет-послуг, визначаючи можливі шляхи її вирішення, якими є впровадження інституту електронного арбітражу (онлайн-врегулювання спорів (ODR)), до якого він належить та використання технічних можливостей для ідентифікації особи і місця розташування користувачів мережі Інтернет. Цивільно-правова відповідальність сторін з надання та отримання послуг в мережі Інтернет розглядається на прикладах договору про надання послуг

електронної пошти, договору про надання послуг реєстрації доменних імен та послуг хостингу.

Відзначається, що більшість цивільно-правових способів захисту прав на послуги застосовуються і в випадку прав на Інтернет-послуги, проте є і спеціальні. Серед таких розглядаються способи захисту прав Інтернет-провайдера, способи захисту прав на торговельну марку та комерційне найменування в доменних спорах, послуги дистанційного навчання та Інтернет-банкінг.

Цікавим і таким, що логічно завершує проведене дослідження є матеріал підрозділу, де представлено зарубіжний і вітчизняний досвід застосування цивільно-правових способів захисту порушених прав за договором про надання Інтернет-послуг і де окреслено основні правопорушення, вчинені з використанням мережі Інтернет та розглянуто найбільш симптоматичні приклади вітчизняної та зарубіжної судової практики розгляду справ у сфері порушення прав на надання та отримання Інтернет-послуг.

З огляду на все вищесказане, можна констатувати, що **обґрунтованість** отриманих результатів та сформульованих висновків і пропозицій визначаються вірно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, його логічною структурою, об'ємним та всебічним використанням наукового та емпіричного матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації сформульовано положення та надано пропозиції з удосконалення їх цивільно-правового регулювання. Як найвагоміші здобутки дисертації, що містять наукову новизну, необхідно визнати наступні положення.

На основі загальнонаукового діалектичного методу, який спонукає всі розглядувані феномени вписувати в більш широкий контекст і аналізувати їх в тісному зв'язку і взаємодії, дисертантка здійснює дослідження Інтернет-послуг в контексті функціонування мережі Інтернет і розвитку інформаційних

правовідносин. Слід позитивно оцінити висновок авторки стосовно того, що правовідносини породжує не Інтернет як комп'ютерна мережа, а вони виникають в процесі діяльності суб'єктів, які тим чи іншим способом пов'язані з цією мережею (с. 53). З іншого боку цілком слушно аналіз змісту та суб'єктного складу інформаційних правовідносин (с. 59-62) має передувати дослідженню специфіки Інтернет-послуг та змісту цивільно-правових відносин, які виникають внаслідок надання та отримання Інтернет-послуг (с. 57-70).

Заслуговує позитивної оцінки порівняльний аналіз послуг та Інтернет-послуг (підрозділи 1.1 та 1.2) на підставі якого сформульовано висновок про необхідність визначення послуги через єдність діяльності та результату; надано визначення поняття Інтернет-послуги як об'єкта цивільно-правових відносин, що виражається у правомірній дії або діяльності виконавців з надання доступу до мережі Інтернет, електронної пошти, послуги хостингу, реєстрації доменних імен тощо для задоволення потреб учасників цивільних правовідносин, які можуть здійснюватись із застосуванням технічних пристроїв (с. 44-45); виокремлено специфічну ознаку Інтернет-послуги як об'єкта цивільно-правових відносин, що відрізняє її серед інших видів послуг, і яка полягає в можливості надання та отримання цієї послуги без обмеження у просторі й часі (повсюдно і цілодобово) за умови доступу технічного пристрою до мережі Інтернет (с. 46-47) та визначено і проаналізовано специфічні передумови надання та отримання Інтернет-послуг, до яких відносяться: технічна можливість, наявність договору про надання послуг у мережі Інтернет та специфіка програмного забезпечення (с. 48-52).

Виходячи з того, що будь-яке наукове дослідження має включати визначення понять та систематизацію (класифікацію) феноменів заслуговує схвалення в цілому позитивна спроба дисертантки, на підставі визначеного нею критерію, систематизувати Інтернет-послуги за трьома групами: послуги доступу до мережі Інтернет; послуги в мережі Інтернет; послуги,

опосередковані мережею Інтернет (с. 36-44, 54) та пропозиція доповнити ч. 3. ст. 532 ЦК України і викласти у такій редакції положення про місце виконання зобов'язання: «місцем виконання зобов'язань, що виконуються через мережу Інтернет, є певна ділянка мережі Інтернет, що знаходиться за доменним ім'ям» (с. 182).

Суттєвим доробком авторки є запропонований нею концептуальний підхід, який вона намагається послідовно провести через весь масив тексту дослідження і який полягає в тому, що три групи Інтернет-послуг, про які йшлося вище, послідовно проаналізовано в контексті: змісту правовідносин, які виникають внаслідок надання Інтернет-послуг (с. 57-74); суб'єктів правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг (с. 74-85); цивільно-правової відповідальності сторін за порушення права на Інтернет-послуги; цивільно-правових способів захисту прав на Інтернет-послуги (с. 90-121); порівняльного аналізу вітчизняної та зарубіжної судової практики, яка склалася з приводу вирішення спорів щодо надання та отримання Інтернет-послуг (с. 150-175), що формує цілісне бачення Інтернет-послуг як об'єкта цивільно-правових відносин. Такий підхід варто відзначити як методологічно продуктивний і такий, що містить в собі значний евристичний потенціал.

З огляду на те, що Інтернет є безприкладним феноменом, який впливає на всі сфери життя суспільства, він є, водночас і загальним середовищем обміну найрізноманітнішою за змістом інформацією, а враховуючи аргументи авторки на користь того, що всі види Інтернет-послуг так чи інакше пов'язані з Інтернет-провайдерами (с. 121, 176) заслуговує підтримки її висновок стосовно необхідності встановлення відповідальності Інтернет-провайдерів на законодавчому рівні (с. 11, 87-88). Проблема відповідальності провайдерів це актуальне питання державної політики з використання мережі Інтернет.

Позитивної оцінки заслуговують також положення, сформульовані дисертанткою при аналізі специфічних способів захисту цивільних прав на

8

Інтернет-послуги – визнання недійсним свідоцтва про реєстрацію доменних імен (с. 177) та обмеження доступу до контенту (блокування пошуку) (с. 177) та при розгляді застосування самозахисту цивільних прав з надання та отримання Інтернет-послуг учасниками цивільних правовідносин таких заходів як шифрування (с. 148), електронні водяні знаки (с. 129), паролі та ін.

Розгляд зарубіжного та вітчизняного досвіду застосування цивільно-правових способів захисту порушених прав за договором про надання Інтернет-послуг завершується аргументованим висновком, що вирішення спорів, пов'язаних з Інтернет-послугами, вимагає спеціальних знань у сфері інформаційних технологій, що викликає найбільшу складність як у учасників спору, так і у посередників, які намагаються його врегулювати. В Україні судова практика з розгляду справ щодо надання та отримання Інтернет-послуг все ще не надто поширена, проте з кожним роком спостерігається динаміка в бік її збільшення. На цьому тлі дисертантка слушно пропонує розгляд даної категорії спорів передати на вирішення третейським судам, до складу яких можуть входити третейські судді з відповідними технічними знаннями з метою задоволення інтересів обох сторін спору (с. 99, 178).

Висновки та пропозиції дисертантки ґрунтуються на чинному цивільному законодавстві України, аналізі суджень з тих чи інших аспектів досліджуваної тематики, представлених фахівцями у юридичній літературі. Це дає підстави стверджувати, що положення наукової новизни, які сформульовано в результаті проведеного дослідження, заслуговують на підтримку, вони є **належно обґрунтованими та достовірними**, що засвідчує відповідність результатів дослідження рівню кандидатської дисертації.

Наукове та практичне значення роботи полягає в тому, що одержані під час дослідження результати мають як науково-теоретичну, так і практичну сферу застосування й використання. Сформульовані наукові положення, висновки й рекомендації можуть бути використані: у законотворчій діяльності – для

9

вдосконалення вітчизняного законодавства; у правозастосовній діяльності – для поліпшення діяльності судових органів при здійсненні цивільного судочинства, в адвокатській практиці тощо; у навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Цивільний процес» та при підготовці навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій з цивільно-правових дисциплін; у науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних засад цивільно-правової відповідальності в сфері надання та отримання Інтернет-послуг.

Повнота викладення результатів дослідження у публікаціях. Основні положення, теоретичні і практичні висновки та пропозиції дисертаційного дослідження Карпенко О. І. викладено у 15 наукових працях, у тому числі чотири статті у фахових наукових виданнях України, дві у іноземних періодичних наукових виданнях, дев'ять тез доповідей у матеріалах відповідних науково-практичних конференцій та круглих столів. Всі елементи наукової новизни дисертаційної роботи відображені в наукових працях дисертантки, що відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Мова дисертації та автореферату є науковою, вона відповідає вимогам сучасної української літературної мови. Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено згідно з вимогами, що встановлені МОН України.

Не применшуючи значення наукового доробку авторки, **разом із тим**, необхідно звернути увагу на деякі положення дисертаційної роботи, які, на мій погляд, мають дискусійний характер, містять недоліки чи потребують додаткових пояснень з боку дисертантки.

1. В дисертації справедливо відзначається, що існуючі класифікації

Інтернет-послуг не є досконалими і мають певні вади. З метою конкретизації теоретичного вивчення та практичного застосування цивільно-правових способів захисту Інтернет-послуг авторка пропонує систематизувати всі Інтернет-послуги за трьома групами: послуги доступу до мережі Інтернет, послуги в мережі Інтернет та послуги, опосередковані мережею Інтернет (с. 54). З цього приводу, власне, немає заперечень. Проте потребує додаткового пояснення і обґрунтування те, яким чином і на яких підставах дисертантка здійснює таку класифікацію.

2. Авторкою не розглянута можливість запровадження цивільно-правових законодавчих механізмів з метою зниження ризиків цивільно-правового характеру для виконавців та замовників нових Інтернет-послуг, які, можливо, ще не відомі практиці, проте технологічно можливі і передбачувані ростом потреб.

3. Не в повній мірі досліджено специфічні способи захисту цивільних прав та інтересів сторін договору про надання Інтернет-послуг, якими є, як зазначає сама авторка: визнання недійсним свідоцтва про реєстрацію доменних імен та обмеження доступу до контенту (блокування пошуку).

4. Потребує додаткової аргументації пропозиція авторки щодо визначення на законодавчому рівні цивільно-правової відповідальності Інтернет-провайдерів за винні дії адміністратора сайту, внаслідок яких були порушені авторські та суміжні права, моральні засади суспільства, а також за поширення ним інформації, що містить заклик до повалення політичного режиму, посягання на територіальну цілісність і недоторканність країни, розпалювання міжнаціональної ворожнечі тощо.

5. Методологічно обґрунтованим і привабливим є намагання авторки послідовно проаналізувати виділені три групи Інтернет-послуг (послуги доступу до мережі Інтернет, послуги в мережі Інтернет, послуги, опосередковані мережею Інтернет) в контексті змісту правовідносин, суб'єктів

правовідносин, цивільно-правової відповідальності сторін, цивільно-правових способів захисту прав на Інтернет-послуги та порівняльного аналізу вітчизняної та зарубіжної судової практики. Проте таке намагання реалізовано не з однаковим успіхом впродовж всього дисертаційного дослідження, зокрема в підрозділах 3.2 та 3.3.

Але, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, вони носять скоріше характер побажань та істотно не зменшують її високого рівня.

За змістом і формою дисертація О. І. Карпенко відповідає встановленим вимогам та паспорту спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право. Дисертаційне дослідження є самостійною, завершеною науковою працею, в якій отримано та послідовно викладено нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують поставлену наукову задачу, яка має істотне значення для науки цивільного права. Проведений аналіз роботи дозволяє зробити висновок, що дисертація на тему «Інтернет-послуга як об'єкт цивільно-правових відносин» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка Карпенко Оксана Іванівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

**Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри охорони
інтелектуальної власності,
цивільно-правових дисциплін
Харківського національного
університету внутрішніх справ**

С. О. Сліпченко

